

IN MEMORIAM

ANTAL LÁSZLÓ

2008. szeptember 26-án hunyt el Antal László közgazdász, a hazai pénzügy-politika és gazdaságpolitika jelentős formálója az elmúlt évtizedekben. Hatása nemcsak a gazdaságpolitikai gyakorlatban, hanem az egyetemi oktatásban is jelentős volt, a fiatal közgazdász generációk számára munkássága mértékadó-nak tekinthető. A Köz-Gazdaság ezért fontosnak tartja, hogy néhány visszaem-lékezést és korábban megjelent, de ma is időszerű gondolataiból válogatást adjon közre, nem utolsósorban azért, hogy az új közgazdász nemzedékek számára is közvetítse gondolatait, szemléletét.

ÉLETE, PÁLYAFUTÁSA

„Diplomáját a Marx Károly Közgazdaságtudományi Egyetem pénzügy szakán szerezte. Egyetemi tanulmányai befejezése után, 1967-től a Pénzügyminisztériumban dolgozott a Pénzügyi Szemle című szakfolyóirat szerkesztőjeként, majd miniszteri tanácsosként.

1977 és 1987 között a Pénzügykutató Intézet tudományos osztályvezetője, 1987–1988-ban igazgatóhelyettese volt. 1989-ben kinevezték miniszterhelyettesé. 1990-ben a Konjunktúra- és Piackutató Intézet tudományos főmunkatársa, 1990–1991, majd 1995–2001 között ismét a Magyar Nemzeti Bank elnöki tanácsadója volt; 1992-ben a Magyar Külkereskedelmi Bank elnöki tanácsadója. 1990-ben alapító tagja volt a Közép-európai Gazdaságkutató és Tanácsadó kft-nek. 1997 után különböző intézményeknél tevékenykedett: elnöke volt a Budapesti Pénzügyi Központ Rt. felügyelőbizottságának, tagja volt az MTA Pénzügytani Bizottságának, a Napi Gazdaság című gazdasági napilap szerkesztőbizottságának, elnöke a Magyar Közgazdasági Társaság pénzügyi szakosztályának. Tagja volt a Magyar Bankszövetség Makrogazdasági Munkacsoportjának.

A magyarországi rendszerváltás reformközgazdászainak kiemelkedő egyénisége volt. 1979-ben jelent meg *Fejlődés – kitérővel* című, iskolateremtő műve. 1986-ban mintegy hatvan társával közreműködött a Fordulat és reform című tanulmány elkészítésében. 1988-ban részt vett az Új Márciusi Front megalakításában. Az 1994-es, 1998-as és 2006-os parlamenti választásokon a Szabad Demokraták Szövetsége országos listáján szerepelt.

1986-ban nyerte el a közgazdaságtudomány kandidátusa címet. Kandidátusi disszertációja, amely az 1970–1980 közötti időszak korrajzát adta, *Gazdaságirányítás és pénzügyi rendszerünk a reform útján* címen 1985-ben jelent meg könyv alakban. Tudományos publikációiban többször foglalkozott a magyarországi tőkeáramlás, valamint a fenntartható növekedés témakörével. A piacgazdasági átalakulást, a kor fontosabb makrogazdasági és gazdaságpolitikai kérdéseit elemezte és értékelte a 2004-ben megjelent *Fenntartható-e a fenntartható növekedés?* című könyvében. 2006-ban megkapta a BME-MTA doktori címét. Szakmai munkásságának elismerése-

ként több díjban (Akadémiai nívódíj, Heller Farkas-díj, Popovics Sándor-díj) és elismerésben (Lengyel Gyula-emlékérem) részesült.

1973-tól élete végéig több egyetemen oktatott. Hallgatói szerették szellemes, széles körű műveltségről árulkodó, egyéni véleményét tükröző előadói stílusát.”

(In memoriam Antal László. Hitelintézeti Szemle VII. évf. (2008) 5. szám p. 449)

BARÁTOK, PÁLYATÁRSÁK ANTAL LÁSZLÓRÓL

„SOHA NEM VOLT MEGBÉKÉLVE ÖNMAGÁVAL”

„Nehéz búcsúzóul azt mondani neki: nyugodjék békében, pedig ez az, amit megérdemelne végre. Soha nem volt megbékélve önmagával, és az őt körülvevő világgal is csak röpké pillanatokra. Ezért emésztette magát egész életében, ez a folytonos békétlenség szülte vívódás és önmarcangolás örökhette fel testét ilyen rövid idő alatt. A hittek és kételyek viadalának örökségével magunkra maradtunk.”

(Várhegyi Éva, Magyar Narancs XX. évf. 40. szám - 2008-10-02)

„HIÁNYZIK E CIKK JOBBIK FELE”

Írás közben egyre határozottabb lett bennem az érzés, hogy nem is a laptopot püfölöm, hanem beszélgetek ezekről a dolgokról egy régi jó barátommal. Valahol egy budai kertvendéglőben a fák alatt, egy nyári délutánon, néhány pohár sör mellett. Én mondom a magamét, ő rám néz, és egy hamiskás mosollyal az arcán azt mondja, hogy igazam van, de... És ez a de már nem fejeződik be egyik budai kertvendéglő fái alatt sem; így e cikk jobbik fele örökre hiányzik.”

(Száz János: Tervezhetőség? Szabályozhatóság? Berzenkedő széljegyzetek egy kibontakozó válság margójára. Hitelintézeti Szemle 2008. VII. évf. 6. szám p. 622)

„NA, PONTOSAN ITT TARTUNK MI IS.”

„Több helyen hivatkozom Antal László 2004-es, a fenntartható növekedéssel kapcsolatos könyvére, amelynek tárgyilagos stílusa és – az elméleti kérdésfeltevés ellenére – gyakorlati megközelítése ritka kincs. (lásd Antal László [2004]: Fenntartható-e a fenntartható növekedés? Az átmeneti gazdaságok tapasztalatai, Közgazdasági Szemle Alapítvány, Budapest.) A gyakorlatorientált intellektuális érdeklődés volt Laci egyik legnagyobb erénye. Nem szeretett és nem tudott elvontan elmélkedni gazdasági kérdésekről, mindig az izgatta, hogy mit kell tenni ahhoz, hogy jobban működjön a gazdaság, anélkül, hogy lekezelte volna a leíró gazdasági elmélet eredményeit. [...] Antal Laci alapvicce a nyolcvanas évek második felében tovább variálja Liska idézett témáját: „A magyar gazdaság helyzete olyan, mint azé a bűnösé, aki vétkei miatt a purgatóriumba kerül. Mikor belép az első bugyorba, látja, hogy ott egy nagy üstben főzik az embereket, „Na – gondolja –, ez nem az igazi, gyerünk tovább.”

A másodikban valaki épp a spanyolcsizmát erősíti rá áldozatára, a harmadikban is szörnyű a kép. A bűnös fut tovább, végül belép az utolsó terembe, ahol azt látja, hogy derékig szarban állnak az emberek, és cigarettáznak. „Ez egész elviselhető a többihez képest” – gondolja, levetkőzik, rágyújt, és beáll a többiek közé. Ekkor megszólal a hangosbemondó: „A cigarettaszünetnek vége. Alámerülni!” A mesélő a végén még hozzátette: „Na, pontosan itt tartunk mi is. Már rágyújtottunk az utolsó cigire, és levetkőztünk.”

(László Géza: Egy gazdaságpolitikai kudarc tanulságai. Hitelintézeti Szemle 2008. VII. évf. 6. szám p. 687)

ANTAL LÁSZLÓ GONDOLATAIBÓL

„A CIRKÁLÓ LASSAN FORDUL, DE GYORSAN SÜLLYED”

Magyar Narancs: A politikai kommunikációban nem elvárás a konzisztencia, de ez láthatóan már a befektetők, a vállalkozók, a fogyasztók, az adófizetők felé irányuló gazdasági kommunikációból is hiányzik.

Antal László: Ezek az üzenetek, mindkét oldalról, elhibáztak. Réges-rég meg kellett volna mondani, hogy a korábbról elmaradt áremelések tovább nem halaszthatók – persze megfelelő szociális kompenzáció mellett. [...] Ez minden esetben így van. Először is 4,4 százalékos növekedéssel számolnak, amit én nem tartok reálisnak, és feltételezik a kedvező külső konjunktúrát. [...] A növekedés természetesen ingadozik: ideális feltételek között magasabb, mint az átlag, ám a konjunktúra csúcspontját nem lehet kivetíteni. Más kérdés, hogy egy ilyenféle, a felzárkózással, az utoléréssel kapcsolatos jövőkép mindig mozgósító erejű tud lenni – no nem az egész társadalomra, de az értelmiségre nézvést biztosan. Abban viszont igaza van önnek, hogy a dolog nem így működik.

Sőt, ahogy közelebb kerülünk, úgy csökken a relatív előnyünk az utolérni kívántakkal szemben.

Én nem hiszem, hogy a gyors felzárkózás ennyire automatikusan adott volna. Még a józanabb szakértők is mintegy adottságként kezelik az 5 százalékos gazdasági növekedést. Nekem az a véleményem, hogy ez a szint egyszeri, meg nem ismétlődő körülmények hatására alakult ki, s hosszabb távon, ha más körülmények meg nem változnak, nem is tartható. A '89-es sokk után, amikortól kezdve több év alatt a hirtelen nyitottá váló gazdaságra mintegy rázúdultak a külső hatások, a kilencvenes évek második felére, a Bokros-program után stabilizálódott a gazdaság, áramlott a működőtőke, ezzel együtt rendkívül magas volt a beruházási ráta, s ráadásul számos életképes, ám a korábbi körbetartozások és a piacvesztés miatt megrendült vállalat már kisebb tőkeinjekció hatására is életre kelt és prosperált. [...]

Ráadásul, mint említett tanulmányában fogalmazta, a feldolgozóipar helyett most az építőipar húzza a gazdaságot, ám ennek nincs perspektívája.

Jó dolog a lakásépítés, de az exportot nem húzza magával. A Széchenyi-tervből nagy pénzek mentek el turizmusfejlesztésre, kár, hogy a turisztikai ipar most az egész világon hanyatlik. Ehhez képest a feldolgozóiparban a beruházási ráta 2001 második felétől kezdve negatív. Ezt én nem nevezném fejlesztő államnak.

Hogyan lehetne megfordítani ezt a tendenciát, hiszen a beruházások növeléséhez hatalmas belső forrásokra is szükség lenne?

Először is növelni kellene a megtakarítási rátát. Az állam fogyasztási jellegű kiadásait csökkenteni kell. Jó volna ösztönözni a háztartásokat is a megtakarításokra.

Jelenleg, hiába magas a kamatszint, ennek ellenére nem is annyira a lakossági megtakarítások, mint inkább a fogyasztás nő.

Ez két ok miatt is logikus. Egyrészt az alacsony jövedelműek esetében nem megtakarításról, hanem elhalasztott fogyasztásról beszélhetünk. Másrészt ebben a régióban korábban nem voltak divatban a fogyasztási hitelek: míg a vállalatok költségvetési korlátja Kornai leírása szerint puha volt, addig a háztartásoké kemény. Most ez éppen az ellenkezőjébe fordult: a háztartások költségvetési korlátja a fogyasztási, lakossági hitellehetőségek miatt felpuhult, s így a lakossági hitelállomány gyorsabban nő a megtakarításoknál, azaz a lakossági szféra egyre jobban eladósodik, amit még a gazdaság állapotával kapcsolatos optimizmus is táplál. Néhány lépés, például a magán-nyugdíjpénztárak újbóli kötelezővé tétele némileg növelni fogja a lakossági megtakarítás szintjét.

Igen ám, de ezek csak kis lépések, s ennél vélhetőleg nagyságrenddel nagyobb beruházási tőkeinjekcióra lenne szükség ahhoz, hogy a gazdaság, ahogy ön fogalmazta, egy magasabb növekedési pályára állhasson.

Én például nem hiszek abban, hogy a közeljövőben jelentősen csökkenteni lehetne az adókat. Nem a személyi jövedelemadókat kellene csökkenteni, nem a fogyasztást kellene serkenteni, hanem társadalmi megállapodás alapján a beruházásokat növelni, pótolni az amortizációt, és lehetőséget adni arra, hogy a vállalatok, a vállalkozások növeljék a profitjukat. A kamatcsökkentésről már szoltunk – márpedig ez nagyon fontos beruházási tétel. Az államnak vissza kellene fognia a nem feltétlenül szükséges, presztízscélú beruházásait, ezáltal csökkenne az állampapír-kibocsátás és az állampapírok hozama is, így javulna a mozgástere a reálfelbefektetéseknek. Nagy fordulatot elérni ezen a téren nem lehet, de hogy erre kell menni, az bizonyos. 2003-ban 30 százalékkal csökkennek az állami beruházások – ez próbál ellentételezés lenni az emelkedő bértrenddel szemben.

Ilyen lépésektől nyilván nem lehet gyors, kedvező változásokra számítani.

Amikor 1995-ben Bokros mellett dolgoztam, folyamatosan lehetett érzékelni az azonnali eredményt sürgető politikai nyomást. Néhány hónappal a csomag bejelentése után máris jelentést kellett írni az eredményekről, amelyek ekkor még nem voltak, elvégre egy ilyen radikális beavatkozás után először mindig a fájdalmak jelentkeznek. Ültünk a számkupacok felett, megérkezett Bokros Lajos, ránézett az adathalmokra, és annyit mondott: „Gyerekek, a cirkáló lassan fordul, de gyorsan süllyed.” Az efféle korrekciós programoknak ez a problémája: azonnal kérik az eredményt, pedig haszon csak lassan és csak később jelentkezik.

(Barotányi Zoltán, Magyar Narancs, XV. évf. 01-02. szám, (2003.01.09))

„A GAZDASÁGPOLITIKA HITELESSÉGE MEGROGGYANT”

Magyar Narancs: Az utóbbi két évben sem változott meg az eddigi tendencia, a lakosság továbbra is lelkesen fogyaszt – hitelre.

Antal László: Alighanem most jönnek majd az első korlátok, amikor a gépkocsivásárlás mértéke már nem nő úgy, mint korábban. Az viszont biztos, hogy ebben élenjárunk az újonnan csatlakozottak között, még a csehek sem dobták be ilyen vadul a lovak közé a gyeplőt.

A fogyasztás csökkenéséhez az egész társadalom mentalitásának kell megváltoznia, ami viszont igen lassú folyamat.

És még rá is tettünk egy lapáttal, elég megnézni a még az előző ciklusban kitalált, majd tovább működtetett lakásépítési hitelprogramot, aminek hatására a lakáshitelállomány hirtelen a tízszeresére ugrott.

Őn mondta: a világ, Magyarország gazdasági környezete nem választja szét a monetáris és a fiskális hitelességet. Azt pedig mindannyian tudjuk, milyen viszonyban van egymással a kormány és a Magyar Nemzeti Bank vezetősége.

Még ha nem is lenne ilyen szokatlanul, otrombán rossz a viszony a két intézmény között, ha csak „pusztán” nem viselkedik kooperatívan a két fél, már akkor sokkal nehezebben érik el mindketten a céljukat.

Vagyis mind az államháztartási, mind az inflációs célokat nehezebb teljesíteni.

Persze. Ha belekényszerül a monetáris politika abba, hogy csak észveszejtő kamatok mellett tudja az inflációs célokat tartani, akkor még nagyobb lesz a költségvetési hiány. Ha viszont minden kényszer híján, önként adagolja túl a gyógyszert, akkor fölöslegesen növeli a költségvetés kamatkidadásait. A kétféle politika és a mögöttük álló két intézmény viszonya további tetemes költségekkel súlyosbítja az amúgy is meglévő folyamatokat. Ha a korábbi, drasztikus – meglehet, indokolt – kamatemelés magas szinten beragad, akkor azzal az országot a hazardőr befektetők vadászterületévé tettük.

Mennyiben változhat a monetáris politika a Monetáris Tanács kibővítése után?

Erre nem tudok válaszolni. Kérdés, hogy pusztán ettől megfontoltabb lesz-e a tanács működése. Az új rekrutációs mechanizmussal mindenestre csökken a jegybankelnök személyes befolyása a tanácstagok kiválasztására. Attól nem tartok, hogy az új kinevezettek a miniszterelnöktől függenek majd. Az ellenőrzésükhöz, az ukázok kiadásához ugyanis a miniszterelnököknek sem apparátusa, sem eszköze nincs.

Informálisan azért gyakorolhat rájuk befolyást. Többen már a nevek nyilvánosságára kerülésekor felhívták a figyelmet: jórészt politikai kinevezettekről van szó.

Ezt én sem tudnám egyértelműen cáfolni. Az biztos, hogy az új tagok között van olyan is – Neményi Judit – akinek szakmai tudása megkérdőjelezhetetlen. Elfogadom: politikai szempontok is szerepet játszottak a kinevezéseknél, ahogy korábban a jegybankelnök is ilyen szempontok szerint vett maga mellé több munkatársat.

Sikerült tehát ismét haladó hagyományt teremteni?

Pedig ez nem lett volna törvényszerű, ráadásul a mostani gyakorlat, a kettős jelölés rendszere közelebb áll az európai viszonyokhoz. Kérdés persze, működőképes lesz-e ez a mechanizmus az itthoni körülmények között is.

Bő egy év van a következő választásokig. Az eddigi ciklusok tanúsága szerint ilyenkor egy kormányzat már nem kezdeményez semmilyen reformot, mert azzal csak szavazatokat veszíthet, viszont hajlamos a költségvetés lazítására. Márpedig ez utóbbi a jelenlegi egyensúlyi helyzetben semmiképpen sem megengedhető. Akkor viszont milyen eszközei maradnak a kampányban, elvégre valamit adnia kell.

Az adó-csodafegyvereket már bevetették, s ebben az SZDSZ is jelentős szerepet játszott. Őszintén szólva világossá kellene tenni, hogy itt adószint-csökkentésről szó sem lehet. Lehet változtatni az adóstruktúrát, s lehet szó az adóbeszedés költségeinek csökkentéséről is. Az egyik kulcsos adórendszerek előnye pontosan az, hogy nem kell olyan jelentős apparátus az ellenőrzésekhez, mint most. Ha figyelembe vesszük, hogy az APEH költségvetése a GDP fél százaléka, akkor rögvest kiderül: nem kis tételről van szó. Az adópolitika változásának annyi az értelme, hogy esetleg lendületet adhat az országnak azáltal, hogy növeli a vállalkozói kedvet. Ehhez az adócsökkenés pszichikai hatása is elegendő, a valós adószintnek nem kell ténylegesen is csökkennie. Világossá kellene tenni, hogy csodafegyverek nem léteznek, ám ezt sajnos senki nem teszi meg. Egységesíteni kellene továbbá az ÁFA-kulcsokat is, s az sem helyes, hogy ilyen magas az effektív ÁFA-kulcs mértéke. De az átlagos adószint nem haladja meg az európai átlagot. Ha a mostani ÁFA-kulcsokat közelítjük egymáshoz, az biztosan társadalmi konfliktusokkal jár. Ez ugyanis többek között az alapvető élelmiszerek ÁFA-tartalmának növekedésével járna.

Egy efféle ÁFA-rendezéssel a középosztály, a felsőbb jövedelmi decilisekbe tartozók járnának jól, az ő tipikus fogyasztási cikkeik, például a számítógépek, a szórakoztatóelektronika ÁFA-tartalma csökkenne, viszont az alsó három–négy decilisbe tartozók számára megnőnének az élet költségei, hiszen az ő fogyasztási szerkezetükben jóval nagyobb szerepet töltenek be mondjuk az alapvető élelmiszerek.

Az igazán nagy probléma a középosztály alján elhelyezkedő masszív rétegeknél jelentkezne. Emlékezzünk csak: a távfűtés ÁFA-ját is előbb megemelték, majd rájuk való tekintettel kénytelenek voltak csökkenteni. Persze az a jó forgalmi adórendszer, ahol nincs nagy különbség az ÁFA-kulcsok között. De azt tudni kell, hogy zömmel olyan termékekről beszélünk, amelyeknek az árrugalmassága csekély: ha nő is az ár, nem csökken irántuk a kereslet. Az én titkos félelmem az, hogy nem csupán átstrukturálják az ÁFA-kulcsokat, hanem ténylegesen is csökkentik a forgalmi adó szintjét. Az pedig további indokolatlan fogyasztásnövekedéssel jár majd.

(Barotányi Zoltán Magyar Narancs, XVII. évf. 7. szám – 2005-02-17)

CSATLAKOZHAT-E MAGYARORSZÁG 2010-BEN AZ EURÓZÓNÁHOZ?

Antal László elmondta: a jegybank működésének lényege, hogy a szakmai apparátus kidolgozza azokat az anyagokat, amelyek alapján a Monetáris Tanács tagjai informálódnak a monetáris politikával közvetlenül összefüggő folyamatokról, illetve a költségvetés helyzetéről és a makrogazdasági tényezőkről. Ezek alapján, egy hosszú távú stratégiába ágyazva hozzák meg a döntéseiket. – Az a véleményem, hogy egy monetáris politika akkor jó, ha nincsenek heroikus húzásai. Ha hol az erős, hol a gyenge oldalon kénytelen védeni a forintot, az azt jelenti, hogy úgy működik, mint a kezdő autóvezető, aki állandóan rángatja a kormányt. Ha unalmas a monetáris politika, ha nem lehet róla hallani, és az ügyvezetőt, aki a döntéselőkészítő, csak ilyen helyeken lehet látni, akkor jól dolgozik a jegybank.[...] Hozzátette, léteznek érvek a jegybanki függetlenség ellen is, amelyek közül a legerősebb az, hogy „a zenekar nem játszik összhangban”. A gyakorlati tapasztalat viszont azt mutatja, hogy az államháztartás

mindig hajlamos a túlelosztásra, amelynek célszerű valami külső korlátot szabni – ez a függetlenség lényege [...]

[...] Antal László az államháztartási hiány következményeit elemezve elmondta: ezt megtakarítással lehet finanszírozni, amelynek forrása most nem a vállalati szféra vagy a háztartások, hanem a külföld, tehát az eladósodás. – Ha tartósan eladósodik az államháztartás, az előbb-utóbb inflációhoz vezet. Ilyenkor a gazdaságpolitikusok kénytelenek rálépni a fékre, és megtörni a gazdaság növekedését. Nálunk sajnos nem kooperatív játék folyik. A jegybank eleve feltételezi, hogy a költségvetés úgyszólván nagyobb deficitet fog produkálni, mint amit ígért, a költségvetés pedig arra számít, hogy a jegybank kamatot emel, ami csak növeli a deficitet. Ebben a játszmában a költségvetés és a jegybank is „fogoly”, nem nagyon látszik, sikerül-e ezen változtatni. [...]

Egy számtáblában jól mutat, hogyan lehet megvalósítani törésszerűen a költségvetési hiány megfékezését, de ez soha senkinek nem fog sikerülni – kétkedett Antal László. – Amikor Bokros Lajos föllépett, mindenki látta, hogy katasztrófahelyzet van. Most nincs akkora baj, de az tragikomikus, hogy évről-évre szeptemberben-októberben jönnek rá, hogy a hiány 50–100 milliárddal nagyobb lesz. Szétesett kormányzat mellett, ahol sok kis erőcentrum létezik, és mindenki képes a saját, egyensúlyt rontó céljait érvényesíteni, nem olyan egyszerű változtatni ezeken a problémákon. [...]

Antal László kifejtette, az eurózónához való csatlakozás legnagyobb előnye az lesz, hogy ránk kényszerül az a fegyelem, amely az éretlen politikai struktúra miatt ma még hiányzik. Mint mondta, bár a konvergencia-kritériumok közül eddig egyet sem sikerült teljesítenünk, még mindig belül vagyunk azon a határon, hogy 2010-re megvalósulhasson a csatlakozás.

(A 2005. május 11-én megrendezett Mindentudás Egyeteme (ME) Klub résztvevői voltak: Antal László és Csaba László közgazdász egyetemi tanárok és Hamecz István, a Magyar Nemzeti Bank ügyvezető igazgatója.)

AZ ADÓRENDSZER NEM CSODAFEGYVER

Mihancsik Zsófia: A számok és a fideszes rémképek ismeretében mire számítasz, mit tesz az új kormány a gazdaságban szeptemberig?

Antal László: Majdnem biztos vagyok benne, hogy a választások után meghirdetik a takarékos költségvetést. Nagy reformba nem kezdenek, de megszorító lépéseket biztosan tesznek. Szeptember 1-jéig Brüsszelnek le kell adni a terveket, tehát júniusig készen kell lennie egy olyan konvergenciaprogramnak, ami mutatja, hogy csinálunk valamit.

Fordítsd le a megszorítást konkrétumokra.

Nagyon valószínűnek tartom, hogy a középső, 15 százalékos ÁFA-kulcsot 20-ra emelik. Ez racionális lépés, egyrészt mert a kulcsokat előbb-utóbb egységesíteni kell, másrészt mert nagyjából százmilliárd forintos többletelvonást jelent a vásárlótól. Nyilván megcsinálják a Sárközy-program szelídített változatát, tehát nem arról lesz szó, hogy több ezer embert szélnek eresztenek a központi államigazgatásból. Meghirdetnek néhány olyan intézkedést is, amelyet nem lehet azonnal megcsinálni; például jövőre szerintem a költségvetési szektorban erősen visszafogják a béremelkedést. Ez a közhangulatnak is megfelel, hiszen a közvélemény szerint a kormányzati

szektorban a sok léhűtő nagy pazarlást folytat. Holott nem erről van szó: a kormányzati szektorban azért van fölösleges kiadás, mert sok mindenben egymást kell ellenőrizniük. Eleve kisebb itt a teljesítménymotiváció, mint a magánszektorban, de a lényeg az, hogy vagy verseny van és erős a társadalmi kontroll, vagy egymást ellenőrizgetjük, és akkor drága lesz a működés. Abban nem hiszek, hogy azonnal nagy reformokra kerül sor, mert bár ezek hosszú távon jelenthetnek megtakarítást, a reform és az azonnali megtakarítás két különböző dolog. Nem biztos, hogy az állam olcsóbb lesz a reformoktól, de hatékonyabb igen, és az is reform, ha az egészségügy nem olcsóbb, hanem hatékonyabb. Az azonnali feladat a megtakarítás, a még sürgősebb meg az, hogy néhány elköteleződést jelző lépést meg kell tenni, még az önkormányzati választások előtt. Ami az Európai Uniót nem fogja megnyugtatni, de kénytelen lesz tudomásul venni, hogy megindultunk a jó úton.

És az önkormányzati választások után?

Október után marakodás és illúzióvesztés kezdődik. A baloldal meg a szabaddemokraták sem mentesek attól a hittől, hogy a Münchhausen-effektus működőképes. Tehát ha az adót csökkentjük, akkor óriásit fejlődik a gazdaság, mert sokkal szívesebben fizetünk még több adót, úgyhogy minden rendbe jön azzal, ha az egyén zsebében több marad, és az állam is több pénzt szed be. De ez nem így van. Azok a hatások, amelyekre ilyenkor hivatkoznak, sokkal kisebb horderejűek. Ha csökkentjük a tb-járulékot, valóban nőhet valamicskét a foglalkoztatás, de nem annyit, amennyit feltételeznek, és a növekedés is lassabban, késleltetve következik be. Nincs olyan, hogy egy adott lépés senkitől sem követel áldozatot, és mindenki csak nyer rajta. De először mindenki az adórendszerben keresi a megoldást, csodafegyvernek hiszi az adórendszert. [...]

Kinek a bűne a gazdaság jelenlegi állapota és az összes eddig elmulasztott reform?

Én nagyon elnéző vagyok. Valamennyi kormány felelős. A pazarlásért a 2001–2002-es nagy döntések az első számú felelősök. Hogy az államigazgatásban és a kormányzati struktúrában ott tartunk, ahol, az nem véletlen; hasonlóan keserves folyamatok zajlanak Nyugat-Európában is – lásd nyugdíjreform és társai. Minden statisztika azt mutatja, hogy időről időre megcsinálják a takarékosági programokat, majd szép lassan ismét elkezd felfelé kúszni a kormányzati apparátus létszáma. A meglévő szervezetek megteremtik a maguk számára azokat a kontrollfeladatokat, amelyektől életképesé válnak. A gazdaság piaci szektora evolutív, ott vannak pénzügyi, piaci innovációk. A kormányzati szektorban nagyon nagy a tradíciók szerepe, a kiépült szervezetek önvédelme erős. Ha egy bank rosszul működik, elbocsátja az alkalmazottai 15–20 százalékát. A kormányzatnál ilyen nincs. De már a MÁV-nál sincs, s általában azoknál a vállalatoknál, amelyeknél nagy az állami szerepvállalás. Itt csak erővel lehet a konstrukciókat megváltoztatni, mert nagyon erős a szerzett pozíciók védelme, a sérelmi politika. Az államháztartási reform piacgazdaságokban is állandóan napirenden van. A szocialista hagyományok persze még nagyobb hátrányt jelentenek. Magában mindenki azt gondolja: ha befejeződik a választási színjáték, majd ő rendbe teszi. Csak hát nem olyan könnyű manőverezni a gazdasággal. Ha a kormány sorozatosan olyan döntéseket hoz, mint a 15–18 éves átfutású PPP-konstrukciók, akkor egy százmilliárdos kiadás ma csak tízmilliárdba kerül, de a következő 15 évben további 180–200 milliárdba. Vagyis a következő években sokkal nehezebben lehet

korrigálni. A magas államadósságot sem pusztán szépészeti okokból szokták elítélni, hanem azért, mert ha van X milliárd államadósságod, annak a kamatterhe évről évre szűkíti azt a teret, ahol manőverezhetsz. Fontos is a gazdasági szakembereknek, hogy ne legyen átlátható az az egész kutyulék, amit csinálnak. Úgy kell eljárni, hogy meglegyen az az illúziód, hogy mindent megtudhatsz a költségvetésből, amire kíváncsi vagy. Azt is megtalálod valamelyik oldalon, hogy mennyivel támogatják a tej műanyag dobozolását. Ma már akkora egy költségvetés, hogy ha a lábadra ejted, eltörök. De a fő összefüggéseket garantáltan nem érted meg belőle. Helyette megkapod a politikai állításokat. Ma a számoknak tulajdonítanak mágikus jelentőséget. Noha tökmindegy, hogy 3,9 vagy 4,1 százalék a költségvetés deficitje, nem mindegy, hogy hozzászámítom-e a nyugdíjpénztári befizetéseket vagy sem. A lényeg, hogy azonos módon számolják. Ezzel szemben kialakult egy olyasfajta kommunikáció, amely teljesen átértelmezte a gazdaságot, és ez bizony így is marad. Ez viszont a mi felelősségünk, azé az értelmiségé, amely érti ezt az egészet. Ez a mi hibánk. Ebben frontálisan ütközni kellene, a saját politikai szimpátiáink ellenében is. Ezért nem szeretem, ha adócsökkentésről beszélnek. Nem azért, mintha nem volna jó, de előbb a kiadásokat! Aki előbb emleget adócsökkentést mint kiadáscsökkentést, az szélhámos. Csak hát erre sajnos nincs elég bátorsága a szakembergárdának. [...] Amíg ebben nincs változás, amíg senki sem mondja meg a saját gárdájának, hogy mi az, amit nem illik hazudni – ezért irigylem Bauer Tamást, mert ő megteszi – addig ebben nem lesz áttörés. És ha ezeknek a véleményeknek egyöntetűen nagyobb teret adna a média, néhány év múlva ennek meglenne a hatása. Idő kell hozzá, az évtizedes politikai harc nagyon elrontotta ezt, nehezen helyrehozható. Ugyanolyan nehéz változtatni magán a politikusi viselkedésen és a közvetítésén, mint amilyen nehéz a csatahajót elfordítani egy idő után.

Talán a választások után ebben is lesznek jó fejlemények. Hogy az állampolgárok tömegei lassanként nagyobb távolságtartással kezelik saját politikai vonzalmaikat, pártjaikat, és eltűnik a ma jellemző vakhit. Szerintem ez a feltétele, hogy a ti beszédmódotok hiteles legyen.

De ennek a folyamatnak nem az az első lépése, hogy leváljon a közvélemény a saját politikai függéseiről. Az első lépés az, hogy kialakuljon egy olyan értelmiség – a szó klasszikus értelmében –, amely képes közvetíteni azt is, hogy nem feltétlenül azokat szolgálják az ilyen megnyilatkozások, akik azt hiszik, hogy őket szolgálják. Nálunk nem jut eszébe senkinek, hogy ha valakinek háromszor annyi támogatást adsz, az a társadalom többi tagját kutyául megterheli. Nem jut eszébe, hogy ha a lakástámogatási rendszer olyan, hogy még a hiteltörlesztést is támogatjuk, akkor azok, akik nem vesznek lakást, háromszor túlfizetik ezt a konstrukciót. A piacnak van egy előnye. Ha én azt mondom neked, hogy kétszeres árat kérek az árumért, akkor te tudod, ezen mennyit vesztesz, én meg mennyit nyerek. Az állami újraelosztás lélektana viszont az, hogy úgy kapsz, hogy közben senki sem érzi, hogy ezt tőle vették el. Pedig elvették. Tehát amíg nincs az a közbeiktatott értelmiség, amely ezt értelmezni tudja – és nem a szakmáról van szó, nem arról, hogy egy közgazdász kimutatja a hókuszpókuszt, hanem arról, hogy az emberek megértsék a dolog logikáját –, addig nem lehet elvárni, hogy a közvélemény abban gondolkodjon: ha például ezt is, azt is meg amazt is támogatjuk az egészségügyben, annak háromszor akkora az adóára, mint amennyit kapni vél.

(Mihancsik Zsófia, Magyar Narancs XVIII. évf. 17. szám – 2006-04-27)

A MAGÁNBIZTOSÍTÓ JOBB, DE LEHET, HOGY DRÁGÁBB LENNE

Úgy tűnik, hogy a reformok elakadnak – jelentette ki az mfor.hu-nak Antal László, az MKB elnöki tanácsadója. A reformok egyik elkötelezett hívének számító közgazdász szerint sikeres reformok akkor jönnek létre, ha már mindenki úgy érzi, hogy tarthatatlan a helyzet. A mostani hozzáállásban azonban kétségtelenül közrejátszik az is, hogy a közvéleménynek sok negatív tapasztalata volt a privatizációval kapcsolatban, és ez a külföldiek bizalmát is megingatta.

A mostani népszavazásnak valójában az lesz az eredménye, hogy a megkezdett reformfolyamat megtorpan – jelentette ki a közgazdász. Mint elmondta, abban az ellenzék vezetőinek igaza van, hogy a napidíj és a vizitdíj nem túl jelentős összeg a költségvetés szempontjából. Viszont eltörlésük azt jelzi, hogy minden olyan lépést megfognak torpedózni, amely az öngondoskodás felé mutat. Ez a hozzáállás azonban nehezen teszi lehetővé bármiféle reform bevezetését. A szakember szerint mindenképpen szükség lenne arra, hogy legalább a jómódú emberek több önrészt vállaljanak. Az egyetemi tandíj eltörlése egyértelműen a középréteg tagjai számára előnyös, hiszen zömében az ő gyerekeik járnak a hazai felsőoktatási intézményekbe, mivel pedig ez máshonnan von el forrásokat, így a szegény rétegek számára előnytelen. Mindez a vizitdíj és a kórházi napidíj eltörlése kapcsán is megkockáztatható állítás. Vagyis, ami történik, mondja Antal László, az azt jelzi, hogy a középosztály jár jól ezeknek a díjaknak az eltörlésével. A népszavazás után kisebb lesz az adócsökkentés lehetősége. Olyan intézkedés jelenleg nehezen képzelhető el, amely érdemben mérsékli a terheket. Át csoportosítások azonban szóba jöhetnek, és erre adott esetben nagy szükség volna, ám a deficit gyors csökkentése miatt a költségvetési bevételek mérséklése aligha járható út.

A másik nagy reformlépés, az egészségbiztosítási reform sorsa is bizonytalannak látszik. „Erről is lesz népszavazás, nem kis keserűséggel Pató Pál úr jut az ember eszébe” – mondja a közgazdász. Ma úgy tűnik, hogy a társadalom minden kellemetlenséget elutasít, ami végeredményben nem egy csoportnak lesz hátrányos, hanem az egész országnak. Antal László szerint az egészségügyben idáig is nagy szerepet kapott a piaci szektor, érdemes csak arra gondolni, hogy a gyógyszereket 100 százalékban a magánszektor állítja elő. A műszereket is piacon szerzik be, és a kórházépítések is magáncégek végzik.

Szerinte ha ebben a szektorban is kialakul valamiféle verseny, akkor gyerekeink számára talán valamivel jobb lesz. A távközlésben 15 év kevés volt ahhoz, hogy még egy vezetőes szolgáltató belépjen a piacra. Ez azonban megoldódott, mert a mobiltelefon és az ip-telefonok (például a Skype) erős versenyt támasztanak a hagyományos technológiáknak. Kétségtelen, hogy ennek a monopóliumnak az árát tíz évig fizettük. A biztosítók lehetővé teszik, hogy a vevők egyenlőbb pozícióba kerüljenek a szolgáltatóval szemben. A magánemberek egyedül sohasem tudnak hatékonyan fellépni a piacon, és a paraszolvenciának is csak korlátozott a lehetősége egyedi alkuk megvalósítására, vagyis a több biztosítós modell alááshatja a monopolhelyzeteket.

(Varga M István: A magánbiztosító jobb, de drágább lenne. Menedzsment Fórum 2008. március 20.) http://www.mfor.hu/cikkek/A_maganbiztosito_jobb_de_dragabb_lenne.html

ÖSSZEÁLLÍTOTTA: BALOGH LÁSZLÓ

MONDD HANGOSABBAN, LACI!

Antal Lászlót mindenki Lacinak hívta. Később a közgazdászok között ezen a becézett néven lett fogalommá. („Az Antal Laci”). Gyermekkorunk óta ismertem. A Nyugati Lokomotívban sakkoztam, amikor megjelent egy kissé kacszázó járású fiú, akinek a szeméből már akkor is sugárzott az értelem. Versenyek, edzések közben sokat beszélgettünk, vitáztunk, jó barátok lettünk. Már akkor is kitűnt éles eszével, széles körű olvasottságával, vitakészségével, időnként csípős humorával. Laci két évvel fiatalabb volt nálam, így az egyetemet is később kezdte. Terv-matematika szakos volt, de a Matematika Tanszékkal való személyes összekülönbözés miatt abba kellett hagynia nappali tanulmányait. A dolog pikantériája az volt, hogy a gimnáziumban és a közgazdasági életben folytatott munkássága során is számot tett kiváló matematikai tudásáról.

Az esti tagozaton pénzügy szakon folytatta tanulmányait, majd a katonai behívó elől nappali tagozatra „menekülve” kapott diplomát. Itt is kitűnt tehetségével. Én már ekkor tanársegédként dolgoztam a Pénzügy Tanszéken és fültanúja voltam, amikor Riesz professzor azt mondta telefonon az OTP személyzetisének, hogy „az Antal egy klasszikus értelemben vett jó fej”. Végül, nem az OTP-be, hanem a Pénzügyminisztériumba került, a Pénzügyi Szemle szerkesztőjeként. Ebben nekem is szerepem volt, mert azzal beszéltem rá, hogy nem túl érdekes munka, de „lesz időd másra”. Később évekig hallgathattam a szemrehányásait, amikor este 8-kor, 10-kor indult haza a munkából. Első megjelent publikációm az ő szerkesztői munkájának köszönhető. A szerkesztés mellett a PM apparátusában is dolgozott, Faluvégi Lajos (aki a minisztériumi fogalmazótól a miniszterelnök-helyetteséig bejárta az államigazgatás minden fokát) azon fiatal közgazdászok közé sorolta, akikre mindig támaszkodni tudott. A későbbiekben a szerkesztőségi „favágást” abbahagyta és csak a minisztériumban dolgozott.

Baráti beszélgetéseken, közös programokon kívül a tanszéken is találkoztunk, ahol előadásokat tartott, szakszemináriumokat vezetett. Első felesége nála írta diplomamunkáját. A szak iránti elkötelezettségét mutatta, hogy második felesége is pénzügy szakon végzett, sőt gyermekei is ezt a szakmát folytatják. A szűkebb értelemben vett pénzügyektől érdeklődése egyre inkább a gazdaságpolitikai kérdések felé fordult, a későbbiekben a Gazdaságpolitikai Tanszéken tartott előadásokat.

Kezdetől fogva tagja volt a PM keretében alakult Pénzügykutató Intézetnek, amelyben nem hivatalnoki precizitása, hanem képességei jutatták az igazgatóhelyettesi székig. A Pénzügykutató 1987-es megszűnése után is az államigazgatásban maradt, rövid ideig a Miniszterelnöki Hivatalban, miniszterhelyettesként dolgozott, majd az MNB-ben, MKB-ban tanácsadóként kamatoztatta átfogó közgazdasági tudását, éleslátását.

Nem tartom feladatommak szakmai munkásságának ismertetését, mivel a Hitelinézeti Szemle 2008. évi 6. száma, amelyet Lacinak szenteltek, erről átfogó képet ad. Elegendő, ha csak a „Fordulat és reform” című tanulmányban betöltött szerepét említem és azon könyveit, amelyeket szemináriumi hallgatóimmal együtt dolgoztam fel. Az utóbbi években kevésbé vették igénybe szaktudását, de mindazok, akik együtt dolgoztak vele, olvasták könyveit, cikkeit, tudták, hogy érdemes arra odafigyelni, mit tart a gazdaságpolitikai kérdésekről. Megbecsültségét az is mutatta, hogy temetésén

az egész pénzügyi szakma képviseltette magát, közöttük egy volt miniszterelnök, egy aktív miniszter és öt (különböző pártállású) volt miniszter.

Sajnálatosan korán ment el közülünk és, ha most egy felhőn ülve, szájában elmaradhatatlan cigarettájával lenézne és látná, hogy gazdaságunk milyen bajban van, elemezne, tanácsot is adna, de sajnos már nem halljuk. *Laci, mondd hangosabban!*

LIGETI SÁNDOR

